

Становлення системи підготовки вчителів фізичного виховання в Польщі (XIX – початок XX ст.)

Луцький інституту розвитку людини Університету "Україна" (м. Луцьк)

Постановка наукової проблеми та її значення. Процес створення системи підготовки спеціалістів фізичного виховання в Польщі розпочався в другій половині XIX ст. У той період польські землі перебували під владою Пруссії, Австро-Угорщини й Росії, що мало вирішальний вплив на тогочасний стан польської освіти, яка в таких умовах не мала можливості повноцінного розвитку, у різних регіонах існувала значна відмінність в організації шкільництва. Одночасно в другій половині XIX ст. на польських землях почався стрімкий і бурхливий розвиток капіталістичних ринкових відносин, унаслідок чого значно зросли суспільні потреби у кваліфікованих спеціалістах у різних галузях суспільно-господарського життя, у тому числі вчителях із різних предметів, включаючи фізичне виховання.

Завдання дослідження полягає у виявленні провідних тенденцій у розвитку системи підготовки вчителів фізичного виховання в Краківському та Познанському університетах Польщі в другій половині XIX та 30-х роках XX ст.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Дослідження проводилось у 2006–2007 рр. на базі бібліотечних фондів міської й педагогічної бібліотек м. Пйотркува-Трибунальського, Радомської наукової бібліотеки, університетської наукової бібліотеки Лодзинського університету.

Протягом першої половини XIX ст. в Кракові та Познані відбувався процес зростання популярності фізичного виховання в середовищі гімназійної й студентської молоді. Так, у 1817 р. при Краківському університеті відкрито курси кінної їзди, плавання, фехтування. Активну діяльність у популяризації фізичного виховання проводив професор медичного відділу Краківського університету Л. Берковський (1801–1860), який першим на польських землях розпочав упровадження в практику сучасних на той період методів і форм фізичного виховання. Л. Берковський тривалий час вивчав досвід Франції й Німеччини в галузі фізичного виховання школярів і після повернення до Батьківщини, відкрив у Кракові школи гімнастики та плавання (над Віслою), а зимою там обладнали ковзанку для молоді.

У Познані у 1840–1842 рр. діяв гімнастично-ортопедичний заклад, який заснував Т. Матецький (1810–1886). Головними методами лікування в ньому були заняття із застосуванням елементів плавання й гімнастики. Цей заклад активно відвідувала міська молодь.

Важливе значення мало впровадження в 1869 р. на землях підлеглих австро-угорській адміністрації до шкільних навчальних планів обов'язкового предмета – Фізичного виховання, але загалом керівництво шкіл недооцінювало значення цієї навчальної дисципліни. Крім того, не було відповідно підготовлених спеціалістів та належних умов для проведення навчального процесу з цього предмета. У 1871 р. в цьому регіоні відкрито дев'ять вчительських семінарій, у яких розпочалася підготовка вчителів для проведення уроків із фізичного виховання в школах. Однак ці середні навчальні заклади не могли забезпечити потреби шкіл у спеціалістах із цієї галузі.

Особливо активно в період 70–80-х рр. XIX ст. діяло гімнастичне товариство "Сокіл" у Львові й Кракові, де проводили свою науково-педагогічну діяльність такі відомі польські вчені та спеціалісти, як А. Дурський, Т. Зелінський, Н. Цибульський. Керівництво "Сокола" головною метою вважало фізичне й духовне відродження народу як необхідну умову повернення політичної незалежності Польщі. Діяльність краківського "Сокола" була також спрямована на популяризацію спорту та підтримку скаутського руху серед молоді [2].

У жовтні 1895 р. при Краківському університеті за активної участі викладачів відкрито 2-річні гімнастично-наукові курси для потреб середніх шкіл і вчительських семінарій. Першим керівником та ініціатором їх створення став видатний польський діяч фізичного виховання Х. Йордан. Більшість слухачів курсів – студенти відділу філософії цього університету. Рівень теоретично-практичної підготовки курсантів був досить високий, його забезпечували викладачі Краківського університету.

На курсах викладали такі предмети, як теорія і методика фізичного виховання, теорія і методика гімнастики, історія фізичного виховання, анатомія, фізіологія, біологія, гігієна. Крім теоретичних занять, значне місце відводилося практичним заняттям із гімнастики й рухливих ігор.

Гімнастичне товариство “Сокіл” створено в Познані в 1884 р. Воно проводило активну діяльність у популяризації серед учнівської молоді фізичної культури й спорту в цьому регіоні Польщі. Значний вклад у розвиток фізичного виховання в Познані зробили представники педагогічного та медичного середовищ В. Гладиш, Ч. Клось, Т. Шульц, Й. Кжемінський, К. Закжевський, П. Гантковський, а пізніше Е. Пясецький і В. Сікорський [1].

Після закінчення Першої світової війни, незважаючи на значні матеріальні й людські втрати в новій незалежній Польщі (незалежність проголошено 11 листопада 1918 р.) розпочався процес відродження освіти на всіх її рівнях, у тому числі й фізичного виховання. Особливу увагу звернуто на підготовку спеціалістів цієї галузі. У Краківському університеті активну діяльність у цьому напрямі проводив С. Цеханівський. Він усвідомлював той факт, що відкриття факультету фізичного виховання в Кракові внаслідок різних причин організаційного та фінансового характеру є складним завданням, тому зосередив свою увагу, передусім, на відродженні курсів підготовки вчителів у цій галузі. Одночасно С. Цеханівський запропонував нову навчальну програму для цих курсів, у якій, крім традиційних дисциплін із попередніх років, викладали такі предмети, як методика фізичного виховання в школі, організація й управління шкільним фізичним вихованням, перша допомога потерпілим на воді та ін.

Важливим кроком у створенні системи підготовки спеціалістів фізичного виховання в Польщі в цей період став з'їзд учителів, який відбувся у Варшаві 17–19 квітня 1919 р. Проблеми фізичного виховання тут широко обговорювали на секції фізичного виховання й шкільної гігієни. На її засіданнях розглядали питання щодо запровадження фізичного виховання в новій польській школі, а також проблематику підготовки вчителів у цій галузі. Представлено дві концепції підготовки вчителів фізичного виховання. У першій пропонувалося створення центрального державного педагогічного інституту, у рамках якого була б організована підготовка вчителів фізичного виховання з поступовою розбудовою інших педагогічних інститутів, у яких також могли функціонувати факультети фізичного виховання. Натомість, друга концепція спиралася на ідеї створення Центрального інституту фізичної культури у Варшаві з одночасним відкриттям факультетів фізичного виховання при університетах. Саме друга концепція мала значно більше прихильників, у результаті чого в наступному десятиріччі це привело до втілення її в життя, хоч у цілому керівництво значної частини університетів досить обережно підходило до можливості створення не тільки факультетів фізичного виховання, але навіть кафедр із цієї галузі. На з'їзді прийнято резолюцію про створення факультетів фізичного виховання при університетах із 3-річним терміном навчання. Випусник такого факультету отримував кваліфікацію магістра фізичного виховання з правом викладання цього предмета в середніх школах.

У 1920 р. у Відділі шкільної гігієни при Міністерстві у справах релігії і громадянської освіти (МРiГО) опрацьовано спеціальний проект, у якому передбачалося створення державних педагогічних інститутів із факультетами фізичного виховання як тимчасової форми навчання до часу відкриття державного гімнастично-спортивного інституту. Однак цей проект не був утілений у життя внаслідок відсутності фінансів.

Ураховуючи значну нестачу кваліфікованих учителів у країні, МРiГО 1 листопада 1920 р. прийняло Постанову про створення при університетах державних екзаменаційних комісій і тимчасових 1-річних курсів учителів основних та середніх шкіл [5]. Такі курси відкрито у Варшаві, Кракові, Познані й Львові. Керівником цих курсів у Краківському університеті став С. Цеханівський, натомість у Познанському університеті – Е. Пясецький. На курси приймали вчителів гімнастики, які не мали відповідної кваліфікації, учителів інших предметів, а також осіб, котрі мали закінчену середню освіту та були фізично здорові.

У липні 1921 р. факультет фізичного виховання Познанського університету отримав від керівництва університету у власне розпорядження окремих будинок, який досить швидко був оснащений усім необхідним для проведення навчального процесу семінарських і практичних занять. Факультет також мав у власному розпорядженні два спортивних об'єкти.

Після розв'язання цих важливих організаційних проблем керівник закладу фізичного виховання Е. Пясецький розробив власну концепцію підготовки спеціалістів фізичного виховання. Її зміст полягав у впровадженні 3-річного терміну підготовки для студентів з інших факультетів, для яких

фізичне виховання становило другу додаткову спеціальність, та 3-річного терміну підготовки для студентів факультету фізичного виховання за кваліфікацією магістра фізичного виховання.

У Краківському університеті державні курси фізичного виховання розпочали свою діяльність від 1 грудня 1921 р. Навчальний процес на цих курсах проходив у досить складних умовах, тому що було недостатньо спортивного обладнання, гімнастичних залів, підручників.

На відміну від Познанського університету, де вже в 1919 р. була створена кафедра фізичного виховання, у Краківському університеті вирішення цього питання відбувалося зі значними труднощами. Головною перешкодою стала пасивна позиція керівництва двох відділів – медичного й філософського, які не бажали брати на себе відповідальність за організацію кафедри фізичного виховання. Відіграла свою роль також відсутність відповідних коштів в університеті в той час.

3 березня 1923 р. у Варшаві відбулася нарада представників різних освітніх установ, на якій прийнято резолюцію про реорганізацію тимчасових курсів фізичного виховання в 3-річні інститути фізичного виховання, унаслідок чого 7 березня 1924 МРiГО прийняло Постанову про створення самостійних відділів фізичного виховання при університетах [4]. Наступне МРiГО прийняло Постанову від 9 липня 1924 р. про ліквідацію тимчасових курсів фізичного виховання [3]. Для керівництва Краківського університету унаслідок зволікання зі створенням кафедри фізичного виховання ця Постанова означала взагалі припинення на короткий час у цих стінах процесу підготовки вчителів фізичного виховання.

Відкриття кафедри фізичного виховання в Познанському університеті було лише першим кроком у реалізації головної мети – створення факультету фізичного виховання. У червні 1923 р. сенат Познанського університету надав широкую самостійність кафедрі фізичного виховання медичного факультету в організації навчального процесу підготовки спеціалістів фізичного виховання, що створило можливість у майбутньому відкрити факультет фізичного виховання.

Значні зміни в польській освіті, у тому числі й у галузі фізичного виховання, відбулися після державного перевороту в травні 1926 р., коли влада в Польщі зосередилась у руках військових кіл на чолі з маршалом Й. Пілсудським. У галузі фізичного виховання вона почала проводити курс на тісне поєднання його з військовою підготовкою. Із цією метою створено нову виконавчу установу – Раду фізичного виховання і військової підготовки (РФВіВП). Незважаючи на те, що ця установа була формально підпорядкована МРiГО, вирішальний вплив на її діяльність мало Міністерство військових справ. РФВіВП передусім намагалося поглибити інтеграцію змісту шкільних навчальних програм із початковою військовою підготовкою, а також створити вищий навчальний заклад фізичного виховання, у якому б, передусім, була здійснена підготовка фахівців фізичної культури для потреб армії.

Таким чином, у середині 20-х років у польській теорії та практиці фізичного виховання формуються дві різні течії: перша відстоювала тезу мілітаризації фізичного виховання на всіх його рівнях, натомість друга критично оцінювала цей процес і відстоювала ідею поступового впровадження елементів початкової військової підготовки юнаків до шкільної освіти.

Вирішальним для процесу підготовки вчителів фізичного виховання в Краківському університеті став 1927 р. 17 травня цього року його сенат прийняв ухвалу про відкриття на медичному факультеті університету з нового навчального року відділу фізичного виховання й надання йому права проведення підготовки вчителів за спеціальністю “Фізичне виховання” [2; 6].

Отже, аналізуючи становлення та розвиток системи професійної підготовки вчителів фізичного виховання від 70-х років XIX ст. до 30-х років XX ст. в Краківському й Познанському університетах, можна зробити такі **висновки**:

- із другої половини XIX ст. до 1924 р. вирішальну роль у процесі підготовки вчителів фізичного виховання в Польщі відіграла курсова форма навчання;
- після отримання незалежності Польщі в 1918 р. розпочався процес пошуку нових концептуальних підходів у створенні національної системи підготовки вчителів фізичного виховання. Головними в той історичний період були концепція підготовки вчителів із цієї галузі освіти в спеціальному вищому навчальному закладі фізичної культури з одночасним створенням факультетів фізичного виховання при університетах та концепція здійснення підготовки цих спеціалістів у педагогічних інститутах. У результаті перевагу віддано першій концепції, унаслідок чого розпочався процес підготовки вчителів фізичного виховання в Познанському й Краківському університетах та у Варшавському Центральному інституті фізичного виховання;

– значний вплив на розвиток фізичного виховання в Польщі, у тому числі й на підготовку спеціалістів у цій галузі, мав політичний переворот у травні 1926 р., унаслідок якого влада в Польщі зосередилась у руках маршала Й. Пілсудського та вірних йому військових кіл. Розпочався процес мілітаризації освіти. Зміст навчальних програм із фізичного виховання в школах тісно по'єднувався з початковою військовою підготовкою. Істотно відрізнявся підхід до підготовки спеціалістів фізичного виховання в ЦІФВ та університетах. ЦІФВ перебував під пильним контролем Міністерства військових справ, тому організація навчального процесу мала, передусім, завдання підготовки спеціалістів з урахуванням можливості вибуху війни в Європі. В університетах підготовка в цій галузі спиралася на класичні, традиційні гуманістичні ідеї й мала більш незалежний характер в організації навчально-виховного процесу студентів, порівняно з ЦІФВ.

Список використаної літератури

1. Gaj E., Dzieje Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu (1919–1994) / Gaj E. // Seria : Monografie. – Nr 312. – Poznań : Wyd. Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, 1996. – S. 291.
2. Mękarcki B. Ciecchanowskiego w zakresie kształcenia nauczycieli wychowania fizycznego / B. Mękarcki, S. W. Działalność // [w:] Rocznik Naukowy. – T. XVI. – Warszawa ; Kraków : Wyd. PWN, 1979. – S. 480.
3. Okólnik Ministerstwa WR i OP w sprawie redukcji Państwowych Kursów Wychowania Fizycznego z dnia 9 lipca 1924 r. – Nr 42. – Poz. 492.
4. Organizacja Studium Wychowania Fizycznego w Uniwersytetach // [w:] Wychowanie Fizyczne. – Z. 7–9. – S. 129.
5. Rozporządzenie Ministerstwa WRiOP z dn. 1.XI.1920 r. – Nr 8378 IV.
6. Toporowicz K. Dzieje Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego i Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w latach 1927–1967 / K. Toporowicz // [w:] Rocznik Naukowy. – T. VIII. – Kraków : Wydawnictwo z okazji jubileuszu 40-lecia uczelni, Wyd. Wyższa Szkoła Wychowania Fizycznego w Krakowie, 1969. – S. 171.

Анотація

У статті подано результати аналізу передумов зародження й розвитку системи підготовки вчителів фізичного виховання для загальноосвітніх шкіл у Краківському та Познанському університетах від кінця XIX – до початку XX ст. Завдання дослідження полягає у виявленні провідних тенденцій у розвитку системи підготовки вчителів фізичного виховання в Краківському та Познанському університетах Польщі в другій половині XIX та 30-х рр. XX ст. Протягом першої половини XIX ст. в Кракові й Познані відбувався процес зростання популярності фізичного виховання в середовищі гімназійної та студентської молоді. У 1817 рр. при Краківському університеті відкрито курси кінної їзди, плавання, фехтування. Особливо активно в період 70–80-х рр. XIX ст. діяло гімнастичне товариство “Сокол”. Із другої половини XIX ст. до 1924 р. вирішальну роль у процесі підготовки вчителів фізичного виховання в Польщі відігравала курсова форма навчання. Після отримання незалежності Польщі в 1918 р. розпочався процес пошуку нових концептуальних підходів у створенні національної системи підготовки вчителів фізичного виховання. Головною в той історичний період були концепція підготовки вчителів у спеціальному вищому навчальному закладі фізичної культури з одночасним створенням факультетів фізичного виховання при університетах та концепція здійснення підготовки цих спеціалістів у педагогічних інститутах. Значний вплив на розвиток фізичного виховання в Польщі мав політичний переворот у травні 1926 р. Розпочався процес мілітаризації освіти. Зміст навчальних програм із фізичного виховання в школах тісно поєднувався з початковою військовою підготовкою. Організація навчального процесу ставила, передусім, завдання підготовки спеціалістів з урахуванням можливості війни в Європі. В університетах підготовка в цій галузі спиралася на класичні, традиційні гуманістичні ідеї й мала більш незалежний характер в організації навчально-виховного процесу студентів, порівняно з ЦІФВ.

Ключові слова: фізичне виховання, учитель фізичного виховання, система, підготовка.

Владимир Пасичник. Становление системы подготовки учителей физического воспитания в Польше (XIX – начало XX в.). В статье приводятся результаты анализа предпосылок создания и развития системы подготовки учителей физического воспитания для общеобразовательных школ в Краковском и Познанском университетах конца XIX – начала XX в. **Задача** исследования – изучение главных тенденций в развитии системы подготовки учителей физического воспитания в Краковском и Познанском университетах Польши во второй половине XIX и 30-х годах XX в. На протяжении первой половины XIX в. в Кракове и Познани состоялся процесс роста популярности физического воспитания в среде гимназической и студенческой молодежи. В 1817 г. при Краковском университете открыты курсы конной езды, плавания, фехтования. В период 70–80-х годов XIX в. особенно активно действовало гимнастическое товарищество “Сокол”. Со второй половины XIX в. до 1924 г. решающую роль в процессе подготовки учителей физического воспитания в Польше играла курсовая форма обучения. После приобретения независимости Польши в 1918 г. начался процесс поиска новых

концептуальних підходів в створенні національної системи підготовки учителів фізического виховання. Головними в цей історический період були концепція підготовки учителів в спеціальному вищесму учебном заведенні фізической культури с одночасним відкриттям факультетів фізического виховання при університетах и концепція підготовки цих спеціалістів в педагогических інститутах. Значительне вплив на розвиток фізического виховання в Польше оказав політический переворот в травні 1926 г. Начався процес милітаризації освіти. Зміст учебних програм по фізическому вихованню в школах тісно об'єднувався с початковою фізическою підготовкою. Організація учебног процесу мала завдання підготувати спеціалістів з урахуванням можливості війни в Європі. В університетах підготовка в цій галузі базувалася на класических, традиційних гуманістических ідеях и мала більш незалежний характер в організації учебно-вихователног процесу студентів порівняльно с ЦИФВ.

Ключові слова: фізическое виховання, учитель фізического виховання, система, підготовка.

Volodymyr Pasichnyk. The Formation of Preparing System of Physical Training Teachers in Poland (XIX–XX Century). The article contains an analysis of the origin preconditions and development of physical education teachers' training system for the comprehensive schools in Krakow and Poznan Universities from the end of XIX–beginning of XX century. During the first half of 19th century in Krakow and Poznan the popularity of physical education among students and gymnasium students was noticed. In 1817 at Krakow University the courses of horse riding, swimming, fencing were open. In the period of 70s-80s of 19th century the gymnastic society "Sokol" was especially active. Since the second half of 19 century and till 1924 an important role in the process of preparation of teachers of physical education had course form of studying. After gaining its independence by Poland in 1918 the process of search of new conceptual approaches in creation of national system of preparation of teachers physical education has started. Main in this historical period were conception of preparation of teachers in specialized higher educational establishment of physical education and concept of preparation of these kind of specialists in pedagogical institutes. Huge influence on development of physical education in Poland had the political revolution in May 1926. The process of militarization of studying has started. Content of study programs on physical education at schools was closely connected with elementary physical preparation. Organization of educational process had a task to prepare specialists taking into account possibility of war in Europe. At universities preparation of this branch was based on classical, traditional humanistic ideas and had more independent character in organization of educational process of students.

Key words: physical education, teacher of physical education, system, training.